

ЧИТАЛИЩЕ

ПОВРЪМЕННО СПИСАНИЕ

(Излѣзва двапѣти въ мѣсеца).

ИСТОРИЯТА НА ЧЕЛОВѢКА.

(По А. де Катрфажъ.)

IV.

Физически отличителни чѣрти на човѣкъскитѣ племена.

Три сказки до сега сме имали върху историята на човѣкъка. И тритѣ бѣхѣ посветени върху предирванието на нѣкои главни питання, на които рѣшението е само каджрно да освѣти преговора и изучаваньето на човѣкъческитѣ племена, и да ни води помежду хиляди факти въ подробно, факти които туй рѣшение води слѣдъ себе.

Тѣзь три урока съставятъ, тѣй да кажѣ, първата часть отъ сбора на факти и на идеи, които предприехѣ да изложѣ тукъ. Тѣ ни научихѣ да разгледвами човѣкъка въ отношенията му наспоредъ сбора отъ нѣщата и наспоредъ земята, която той населява. Ний видѣхми че сѣществувва сѣмо единъ единчѣкъ родъ човѣкъчески, че тозь родъ, много по старъ отъ колкото го мисляхѣ отколѣ на нашата земя е билъ съвременъ на носорозитѣ и на слоноветѣ. Макаръ да е распрѣснѣтъ днесъ на всѣдѣ, човѣкъчески родъ, какъто другитѣ орѣдни и живи сѣщества, ималъ е свое срѣдище на особито съ-

здание. Той са е поевилъ най напредъ въ едно отграничено и особито мѣсто, което твърдѣ вѣроятно може да са намѣрва въ срѣдата на Азия. Отъ което ний заключихми че нашата земя са е заселила чрезъ пѣтя на преселенията. Въ толкозъ различнитѣ пѣтувания, които е правилъ челоуѣкъ за да стигне во всички мѣста на своята държава, той е срѣщналъ хиляди условия на съществуване, които ний виждами дору и днесъ, и също безъ съмнѣние много други происходящи отъ геологическитѣ преврати. Той е прилѣгналъ на всички, сирѣчь той е привикналъ на климата по всекъдѣ.

На тѣзи различни питания, на второстепеннитѣ питания които водѣтъ тѣ подиръ себе, ний можихми да отговоримъ по единъ начинъ малко-много утвърдителенъ. Има едно друго питанье което требаше да си зададемъ, което дору ни са налага повѣлительно, но по предмета на което ний бѣхми длѣжни да исповѣдами недостаточността на настоящето знаяние; то е питаньето за първото происхождение (порекло) на челоуѣка.

Подтвърдителни или отрицателни, разрѣшенията които приехми ний отъ друга страна бивали съ всякога основани върху самата наука. Азъ направихъ на нѣколко пѣти туй обевение; азъ смѣтамъ да го повтарямъ всекога когато земамъ думата предъ нови слушатели. Повечето отъ задавкитѣ, които си полагахми, съ разискватъ всеки день богословски и философски. А пъкъ, азъ, йоще повече тукъ въ Музеума, азъ не съмъ и не искамъ да бѣдѣ нито богословъ нито философъ. Азъ съмъ просто и чисто челоуѣкъ на науката, а като е тѣй, азъ съмъ всекога говорилъ и всекога ще говорѣ въ името на сравнителната физиология, на ботаническата и зоологическа география, на геологията, на палеонтологията, най послѣ въ името на тѣзъ закони, които управляватъ челоуѣка както животнитѣ и растенията.

Но въ днешния урокъ, азъ нѣмамъ потреба какъто въ преднитѣ си уроци, да са отнасямъ до тѣзи сравнителни изговори. Тозъ пѣтъ ще поченемъ изучаваньето на челоуѣка отдѣлно; а най напредъ да разберемъ изобщо промѣнитѣ, които са съгледватъ въ челоуѣческия типъ.

Тѣзи промѣни съставятъ отличителнитѣ чѣрти характеритѣ на различнитѣ челоувѣчески племена (раси). Но преди да изучимъ подробно тѣзи купове, тѣзи племена, трѣба поне малко да са спремъ върху пространството и значението на тѣзи характеристически промѣни.

Този урокъ колкото и да бѣде общъ въ тѣзъ минута, изисква излаганието на много подробности въ които ний не можемъ да влѣзвами тукъ. На-сила малко сухъ, и да го развиемъ даже, той става повече защото е изгубенъ и непъленъ. Азъ ще са постарайжъ безсумнѣнно да намалѣжъ за васъ тѣзъ спѣвка и мжчнотия; но пакъ все трѣба да знаете че тозъ пжтъ имате лошавата честь да са случите на най отбгчителния урокъ що давамъ въ тѣзи ограда. Азъ пеможихъ го изоставя, защото е потребенъ на цѣлото, за туй подарете ми едно наддаване отъ тѣзи добра воля, която обикновенно срѣщамъ въ моитѣ слушатели и читатели.

За да са гуди редъ дору и въ най стѣненото изучаване на характеритѣ на челоувѣческитѣ племена, потрѣбно е да са направѣжтъ нѣколко купове. Туй раздѣляне е лесно да са извлѣче отъ природата на челоувѣка, природа умножавана и която въ сжщото време го привѣрзва на остатъка отъ създаието и му прави едно особито положение.

Както всички орждни и живи сжщества, челоувѣкътъ е едно тѣло. Туй тѣло ни показва отъ първи погледъ: физически отличителни чѣрти.

Какъто животнитѣ, челоувѣкътъ е надаренъ съ инстинктъ и съ разумъ. Последнята тѣзъ дарба, сирѣчь разумътъ на челоувѣка за да бѣде безкрайно повече развита у него, тя не промѣнява въ основа своето естество. Тя издѣзва на явѣ въ различнитѣ челоувѣчески купове, чрезъ явления по нѣкога твърдѣ различни, помежду които доста ми е отъ сега да ви помѣнжъ различнитѣ езици. Разликиѣ на проявленията които са отдаватъ на тозъ разумъ ще съставятъ втория редъ отъ отличителни чѣрти: умственнитѣ.

Най подиръ у челоувѣка са съгледватъ двѣ голѣми дарби отъ които у животнитѣ не са намѣрва никаква

диря. Само чловѣкътъ има усѣщанieto на нравственното добро и зло; само той вѣрва въ едно бѣдѣще съществуване, което иде подиръ настоящия му животъ; само той вѣрва въ същества по горни отъ него, които никога не е виждалъ, и които при това той вѣрва за каджри да влияйтъ върху му и въ зло и въ добро.

Съ други думи, само чловѣкътъ е надаренъ съ нравственностъ и съ религиозностъ. Тѣзъ двѣ дарби съ изискватъ чрезъ дѣйствия, чрезъ постановления, чрезъ работи които са различаватъ отъ единъ купъ на други, отъ едно племе на друго. Ний ще извадимъ отъ тѣхъ трети разрѣдъ отличителни чѣрти: нравствени и религиозни.

Нека са занимаемъ днесъ съ физическитѣ чѣрти сирѣчь съ тѣзъ които виждами на тѣлото.

У чловѣка както у животно, тѣлото състои отъ стави или органи (орѣдия). Нека прегледами туй тѣло въ неговото цѣло или да са отнесемъ на неговитѣ части, които е лесно да испитамъ по тозъ начинъ, ний можемъ да го учимъ само извънъ; но то е възможно да са проникне отъ вътрѣ и да му направимъ анатомията. Това е единчкото средство да откриемъ органа, който е отъ най важнитѣ. Въ туй изучаване, ний можемъ да са сиремъ на формата, на расположението, или пакъ да са помжчимъ да разберемъ какъ играйтъ тѣзъ послѣдни части сирѣчь какви служби извършватъ тѣ. По този начинъ отъ анатомията, ний минаваме на физиологията. Но тѣзъ служби могатъ да са развалятъ отъ различни болести, които не съ нѣщо за презиране и които влѣзватъ въ областта на патологията.

Въ изучаванията, които поченвами, не трѣба да са испуща никой отъ тѣзи редове на работитѣ. Вий видите какъ по тозъ начинъ ний сме доведени до тамъ дѣто да извадимъ четире вида чѣрти; именно: 1^о Външни чѣрти; 2^о Анатомически чѣрти; 3^о Физиологически чѣрти; 4^о Патологически чѣрти.

I.

Физически отличителни чѣрти.

1. Външни чѣрти. — Когато видимъ нѣкой че-

довѣкъ или нѣкое животно, първото нѣщо което привлича погледа ни, е негова израстъ. Знаете всички че отъ нашитѣ къщци животни имами едри, имами и дребни. Сѣщо е и съ человекъ.

Много са прекалявали за размѣритѣ които може да земе человекския израстъ, било на голѣмина, било на дребнина. Всички народи сѣ вѣрвали за сѣществуванieto на дребнички населения (джуджета) както и на гиганти (крали-марковци). Азъ са ограничавамъ да ви прикажъ нѣколко примѣри отъ тѣзи баснословни вѣрвания.

Гръцитѣ вѣрвахъ че сѣществува цѣль единъ народъ отъ дребнички хора. Тѣ го зовяхъ Пигмен. Отечеството на този народъ, тѣ полагахъ, веднѣжъ на едно мѣсто, други пакъ на друго мѣсто, но всекога отвѣдѣ прѣдѣлитѣ на свѣта, който познавахъ добръ. Тѣзи дребнички хора бѣхъ високи около трийсетъ и четире сантиметри. Споредъ грѣцкото вѣрвание, тѣзи хора бѣхъ принудени да свалятъ класовттѣ съ брадва и да преминаватъ една часть отъ своето врѣме въ борби противъ жеравитѣ. Въ послѣдния вѣкъ басната за Пигментѣ са повтори по случай на Кимоситѣ които ужъ живѣли въ островъ Мадагаскаръ. Нѣма потреба да ви казвамъ че щомъ пригледахъ отблизо и Пигмен и Кимоси са загубихъ.

Баснитѣ за гигантитѣ сѣ, тѣй да кажемъ, противна часть на преднитѣ. Помежду тѣхъ има нѣкои нови, които за нѣколко врѣме вѣрвахъ като основани върху положителни сѣгледвания. Първитѣ пѣтешественници, които преминѣхъ южния край на Америка, намѣрихъ тамъ Патагонцитѣ, за които прекалихъ въ казванията си че били извънмѣрно голѣми. Пигафетта, другарѣтъ на Магеллана въ първото пѣтуванье около свѣта, (което станъ на 1520) казвалъ че само той и другаритѣ му едвамъ стигали до пояса на едритѣ Патагонци.

Единъ отъ наслѣдницитѣ му, Жофръ Лоайза, като прекаляваше йоще повече, каза че християнитѣ съ своята глава едвамъ стигахъ до горнята часть на бедрата имъ (кълки). Като казвахъ туй, вий видите, че тѣ отдавахъ на тѣзи народи 6-7 аршина височина.

Времето и науката отхвърлихъ като лъжливи тѣзи басни, тѣзи бабини деветини. Некъ разгледами кои сж въ сжщностъ крайноститѣ на чловѣческия израстъ.

То е явно че въ туй предирване, ний трѣба да оставимъ на страна исключителнитѣ личности, отъ които нѣкои са разнасятъ по голѣмитѣ панаири на по́казъ (сеиръ). Таквизъ исключения са поевяватъ у всички народи и во всички племена, макаръ по рѣдко, но може би и въ дивашкитѣ населения.

Най дребното познато племе е Бошименското. То живѣе въ южний край на Африка. Най едрото е Патагонското племе, на което поменѣхми отечеството. Единъ пжтникъ Англичанинъ, Баровъ, примѣрилъ всички лица отъ племето на Бошименцитѣ ; единъ пжтникъ Френець, Алкидь д'Орбинъи е зелъ не по малко точни мѣрки отъ второто на тѣзи двѣ крайни племена.

Отъ тѣзи мѣрки излазя че срѣдната мѣрка на Бошименеца има 1 метръ и 31 сантим. а на Патагонеца 1 метръ и 73 сантиметр. Срѣдната разлика помежду най голѣмото и най малкото чловѣческо племе е прочее 42 сантиметра.

Най дребния Бошименець примѣренъ отъ Барова била една жена която нѣмала повече отъ 1 м. и 48 с. Най едрия Патагонець примѣренъ отъ Дорбинъи е стигнѣлъ 1 м. и 915 милиметри. Най голѣмата разлика, която сжществува у чловѣческитѣ нормални лица е прочее 73 сантим. Отношението помежду крайнитѣ израсти, за които ви помянувамъ, е около 1 до 0,6.

Тѣзи цифри иматъ голѣмо значение и водѣжтъ на важни слѣдствия.

Забѣлѣжете най напредъ че разликата на израститѣ у нѣкои отъ нашитѣ кжщни животни е много по голѣма отъ тѣзи която ви показахъ. Отъ голѣмото овчарско куче до онѣзи малко паленца и бараченца отношението е едвамъ 1 къмъ 0,3. Разликата е йоще по голѣма между нѣкои едри бираварски конѣе въ Лондонъ и кончетата изъ шотландскитѣ острови. По нѣкога тѣ сж колкото едно куче изъ Нова-Земя. Тѣзи конѣе, тѣзи кучета не сж, между това, друго освѣнь различни племена на единъ само родъ. Коего ще каже, че

не можемъ извади доказателство отъ разликата на израститѣ за да казвами че има много чловѣчески родове.

Ето друго едно съображение което не е по малко важно. Отъ сбора на даннитѣ които съмъ можилъ да съберѣ излѣзва че срѣдний израстъ за чловѣцитѣ отъ цѣль свѣтъ е около 1 метр. и 60 сантим. Но тѣзи средня мѣрка както и тѣзи която показахъ по горѣ про излѣзватъ отъ многобройнитѣ и твърдѣ различни израсти. Ако чрезъ мисльта ний гуждами всички чловѣци на една линия по редъ на израстъ, то лесно ще видимъ че добивами една стѣлба такава щото разликата отъ едно стѣпало до друго не ще бжде може би повече отъ една сота часть на милиметра.

Но има нѣщо повече. Въ постепенната стѣлба която показвамъ, чловѣцитѣ отъ сѣщото племе не щѣхъ да бждѣтъ наредѣ. Въ туй отношение ще има най-странни раскрѣстосвания и заплитания. Всичкитѣ Патагонци нѣматъ близо два метра; всичкитѣ Бописменци не слѣзватъ на 1 м. и 18 сент. Помежду императорскитѣ тѣлохранители са намѣрватъ лица помежду първитѣ сирѣчь помежду Патагонцитѣ; Сѣвернитѣ Лапонци отъ Европа и Минконийцитѣ отъ Андиманскитѣ острови въ Бенгалский заливъ са смѣсватъ съ вторитѣ.

Трѣба да ви кажѣ и това че въ никой родъ животни съ многобройни видове и съ ограничено растение не са намѣрва нѣщо прилично на туй. Домашнитѣ видове само показватъ нѣщо съгласно на казанното, отъ което слѣдва че сами по себе си прегледитѣ направени върху израстъта ни даватъ едно изрядно доказателство за единството на чловѣческия родъ.

Изучванието на сѣразмѣрноститѣ би ни показало сѣщитѣ нѣща. То би ни завело до сѣщитѣ заключения. Но азъ оставамъ на страна таквизито прегледи. Азъ искамъ да минѣ на други чѣрти сѣщо тѣй паразителни каквито сѣ чѣртитѣ на израстъта. Искамъ да поговорѣ за тѣзи чѣрти които виждами въ цвѣта а особито въ цвѣта на кожата.

Общій цвѣтъ на тѣлото е една твърдѣ добра отличителна чѣрта. Но при това ний не трѣба да уголѣмявами важността ѣ.

Азъ представямъ отпредъ ви нѣколко портрети, на които има исписани лица отъ бѣлото племе. Вий видете че тѣ по нѣкога иматъ кожа толкозъ тъмна както и кожата на нѣкой Гвинейский негръ. Ето особито портрета на Рамъ Махонъ-Рои. Този челѣкъ е прочутия брахмански преобразователь. Тънкоcтѣта и чистотата само на негова профиль показватъ че е отъ най чиста арийска кръвъ. Неговѣтъ цвѣтъ го сочи като едвамъ поприблѣднѣлъ негръ. Ето йоще единъ Абисинецъ. Неговѣтъ чърти напомнятъ хубавия семетически типъ. При това малко негри има които го надминаватъ отъ кѣмъ чернина.

Отъ което слѣдва че всички черни челѣвци не сж негри. Обърнато, Ливингстонъ изнамѣрилъ въ срѣдата на Африка негри съ цвѣтъ на млѣчно кафе.

Цвѣтѣтъ на челѣвческитѣ племена са измѣнява отъ бѣлъ на учѣренъ или жълтникѣвъ, на жълто-лимонянъ или опушенъ, на мѣденъ или черепиченъ (керемидянъ). Туй са види най добръ въ Холландскитѣ, или Дански жени. Вий имате предъ очи примѣри на нѣкои отъ тѣзи типове. Приложете на тѣхъ вашитѣ въспоминания. Вий ще познаете че отъ едина типъ до другия ний можемъ да наредимъ нѣкои редове чрезъ нечувствителни цвѣтове каквито мжно би ни показала четчицата на живописеца.

Нека припомнимъ че нѣкои отъ тѣзи крайности на цвѣта сж много чести у нашитѣ кжции животни. Тѣ отиватъ по на далечъ. Негрскитѣ пилета не сж черни само по кожата си; черни сж у тѣхъ йоще всички голѣми вѣтрѣшни кожици (ципици), обвивкитѣ на мускулитѣ, връзалкитѣ. За туй месото на тѣзъ пилета има единъ изгледъ трвърдъ малко привлекателенъ. Поради тѣзи причина тѣхъ ги погубватъ въ курницитѣ. Но въ много мѣста на земното кълбо тѣ са умножаватъ постоянно съ нови развъждания. Тѣзи нови пилета бихъ направили племе, ако ги оставяхъ да са размножаватъ.

Тукъ у животното, разликата отъ племе на племе отива по далечъ отъ колкото у челѣвѣка.

Преди видъ на промѣненіята по цвѣтъ за който ви говорихъ всѣкога сж питали да ли въ кожата на негра

(арапина) и на бѣлия нѣма нѣкои анатомически разлики. Подробното изучаване на този органъ е отговорило отрицателно.

Ето предъ васъ единъ чъртежъ, на които показва разрѣза на кожата и на ближнитѣ ѝ части. Тѣзи кожа е зета отъ негръ. Както видите кожата състои отъ три пласта. Сборътъ имъ съставя единъ истиненъ органъ, който има своитѣ собствени служби. За туй го и наричатъ коженъ органъ.

Като прегледвате изъ вънъ и отивате на вътрѣ вий съгледвате най напредъ надкожицата (епидерма). Този сухъ и нечувствителенъ пластъ покрива цѣлото тѣло и го закриля срѣщу дѣйствието на външнитѣ влияния.

Извътрѣ и направо отгорѣ на мазното тѣло вий виждате кожицата (дермата). Кожицата е сжщественната и живата частъ на кожния органъ; тя приема житѣ и нервитѣ.

Помежду кожицата и надкожицата вий виждате единъ пластъ черенъ. Този пластъ са зове слюзиста мрѣжица на Малпиги, защото анатомистътъ Малпиги го е списалъ за първи пѣтъ. Той състои отъ виждани съ око клѣтчици (делвички). Клѣтчицитѣ сж просто отдѣляне изъ кожицата. И въ този пластъ стои цвѣта на кожата. Той са намѣрва у хората отъ всички племена. Но клѣтчицитѣ които го съставятъ сж боядисани, споредъ племето. Освѣнъ туй цвѣта на този пластъ са измѣнява и споредъ мѣстото на тѣлото. Тѣй у бѣлия около цицката въ луничкитѣ и прч. той става комахай тѣй тъменъ какъто е у негра.

Отъ туй вий разбирате че цвѣта у различнитѣ челоувѣчески племена не е нищо друго освѣнъ явление на мѣстенъ цвѣтъ; той е отъ сжщото естество на цвѣтоветѣ, които виждами въ кѣщнитѣ наши животни. Да ми позволяваше врѣмето азъ щѣхъ да влѣзжъ въ нѣкои дълги расправи, тогазъ този фактъ щѣше да стане по очивѣстенъ; но врѣмето заминава и азъ трѣба да прибрзвамъ.

На кожата са отнасятъ нѣколко органи, които могатъ да са гледатъ като толкозь нейни прибавки. Такъ

визъ сж особито мѣховетѣ или космитѣ, лойнитѣ сливици, потодавнитѣ сливици. Трѣба па забѣлѣжимъ и това че въ нѣкои отъ тѣзи притурени органи има една промѣна. Тѣзи промѣна са разбира най добрѣ чрезъ Физиологията. Напр., у тѣзи племена които иматъ твърдѣ малко мѣхъ по тѣлото си или нѣматъ никакъ, лойниятъ наредъ са развива повече. Този фактъ са твърдѣ забѣлѣжава у африкански негръ. На временѣ по кожата му са съгледватъ малки остри върхове нѣщо като арабески съставени отъ издутостъта на тѣзи малки органи порасли твърдѣ много.

Ний знаемъ че негритѣ издаватъ една миризма; сега трѣба да ви кажж че нейната причина е нарастянието на лойния наредъ. Тѣзи миризма е много силна, много трайна. Отъ нея само можемъ да познаемъ единъ негрски корабъ и то подиръ нѣколко време откакъ е билъ употребявалъ. Но не трѣба да мислимъ че само негритѣ са отличаваатъ съ миризливи испарения. Тѣхъ ги има и у бѣлия. Вий знаете че кучето слѣдва по дирята на господаря си. Дивитѣ чети иматъ по остри чувства отъ нашитѣ. Тѣ распознаватъ най добрѣ главната миризма, която очъртава племената. Въ Перу тѣ даватъ особити имена на миризмитѣ на бѣлия и на черния какъто и на тѣхната собствена.

Помеду мѣховетѣ които са поевляватъ по различнитѣ части на тѣлото, за особито забѣлѣжаване сж мѣховетѣ на главата. Знаете че тѣ сж зовжтъ косми. Всички народи сж малко много космати. Косата ни доставя доста добри чърти. Помежду тѣзи отличителни черти най важнитѣ сж изваждатъ отъ формата на разрѣза презъ срѣдата на космитѣ. Този разрѣзъ са разгледва съ микроскопъ. У жълтитѣ населенія, Американци бѣли аллофили, този разрѣзъ е малко много околчастъ; у арийскитѣ народи, отъ които сми и ний, той е яйцевиденъ; у негритѣ прилича на единъ продълговатъ еллипсъ. То са знае че околчастийтъ разрѣзъ показва цилиндрически като кюнкъ косъмъ. Той е освѣнь туй относително твърдѣ дебелъ, коравъ и никога здравъ. Единъ яйцевиденъ разрѣзъ показва косми леко и правилно сплеснати. Тѣ биватъ по тънки, по меки; могатъ

да ставатъ на кждрици и сж сгодни за косеплетения. Най послѣ еллиптическии може да бжде само въ сплеснѣтитѣ косми, които сж като пандалки (ширити). Тѣ биватъ най тънки и само тѣзи приличватъ на вълнянѣ пластѣ, които очѣртава тѣй добръ главата на негра.

Смѣсванието между племена съ различни косми произвожда по нѣкога забѣлѣжителни коси. Тѣй негрѣтъ съединенѣ съ бразилскій Американецъ ражда Кафузо на който космитѣ сж въ сжщото време дълги, корави и сгърчиви. Тѣ образуватъ грѣмадни перуки (косичници).

Желаяхъ да са спрѣ йоще върху външнитѣ отличителни чърти, защото тѣ са видѣжтъ и разбиратъ най лесно. Но време неостава и азъ трѣба да минѣ на втория разрѣдъ чърти, на тѣзи които трѣба да потърсимъ во вътрѣшността.

* * *

СЪДЯНКА СЪ ЕДНѢ МУМЬѢ.

Приказчица (*) отъ Ив. Ев. Гешова.

Мода е станѣло у насъ отъ нѣколко врѣме насамъ, да говоримъ и пишмъ че всичкити наши млади сж развалени, че и отъ тѣхъ трѣбва да си отбѣемъ ные надеждыты. Незнамъ дали всички вые които мя четете сте убѣдени че това е тѣй, нѣ ако не сте, азъ быхъ ви ся помолилъ да помислите прѣво върху всичкити наши млади които познавате, или за които сте чули да говорятъ, та тогава да си съставите мнѣніе. Че има помежду тѣхъ лоши, и много лоши, това за жалость е истина; че повечето не сж както трѣбва, и него ако щете, признавамъ; нѣ никога немогѣ повѣрва че нѣма и такыва съ които отечеството ни праведно да може да ся гордѣе, момци съ възвышенъ духъ и съ благо-

(*) Прочетена, намѣсто Сказкѣ, въ Пловдивското Читалище, на 26 Октомврія, 1874.

родно сърдце, съ мъжески начыла и съ непорочны нравы.

Такъвъ единъ младъ Българинъ азъ съмъ честитъ да познавамъ въ Цариградъ. Младость и пріятна фізіономія, даровитость и образованіе, честность и доброта — всичко у него е сбрано да привлѣча чуждыты, да приврзва познатыты. Таковы изрядны качества, когато не сж само поврхностны, рядко бывать несъчетаны съ смиреномждріе. И мойтъ пріятель е тѣй смиреномждренъ, щото способенъ е да ми ся разсърди ако слѣдъ тыя похвалы азъ споменж и името му. За това и недѣйте чяка да го чуйте отъ мене. Нека ви бѣди доста да знаете само че той е докторъ, и единъ отъ рядкыты оныя наши докторы, които правять честь и на народа който ты е родиль, и на званіето което тѣ украшявать.

Съ такъвъ единъ младъ кой не обыча да ся сбира ? Незнамъ далй има нѣкой, нѣ колкото за мене, една отъ първыты ми работы, колчимъ ми ся случи да посѣтѣж Цариградъ, е да идж да ся видѣж съ него. Разумѣвате че това азъ не ся забавихъ да сторѣж и послѣдній пѣтъ когато бѣхъ тамъ. Азъ намѣрихъ пріятеля си здравъ и весель, доста пооправенъ отъ едно скорошне пѣтуваніе, което бѣше направиль, поради здравіето си, въ Египеть. Той ми расправя за чуднѣтъ тѣхъ земѣж, приказва ми за жителиты ѣ, похвали ми ся като на пріятель, че съ познатѣтъ си способность за языци, той можялъ въ шестѣтъ, седмѣтъ мѣсяца дѣто былъ тамъ, да научи доста нѣщо и отъ староегипетскый языкъ, и на испращаніе, покани мя да идж едиж вечеръ у него на вечерѣж, за да си ты испракажимъ пѣ свободно. Азъ пріяхъ ; и слѣдъ два дни, ные вечеряхмы заедно у него, въ прѣкраснѣтъ му стаѣж, надъ едно отъ най пріятныты цариградскы краебрѣжія.

Слѣдъ вечерѣжтъ, ные ся расположихмы, той отъ едижтъ странѣ на масѣжтъ и азъ отъ другѣжтъ, и зехмы да приказвамы. За доста врѣме ные сваляхмы умове върху народныты ни работы, кое ся надпирахмы и кое ся съгласявахмы, като Българе корихмы народното си достояніе — Екзархіѣжтъ, и хвалихмы себе си,

додѣ ся уморихмы. Докторътъ изрази желаніе да промѣнимъ разговоръ.

— Е за какво да говоримъ? попытахъ го азъ, и поглѣднѣхъ около стаіжтъ му данѣ ся мѣрне прѣдъ очиты ми отъ многобройныты научны прѣдмѣты съ които тя е всякога пълна, нѣщо за което и азъ да знаіжъ що-годѣ да го попытамъ. Обръцахъ ся и насамъ и нататѣкъ, додѣ най послѣ въ единъ кѣтъ на стаіжтъ, помежду библиотекѣтъ и малкый му физическый кабинетъ, подѣ единъ окаченъ скелетъ, азъ съглѣдахъ, исправень сръшу стѣнжтъ единъ санджкъ отъ чуднѣ направѣ.

— Какво е това, Докторе? попытахъ.

— Мумія, рече той.

— Мумія ли? Че отъ дѣ іж имашъ?

— Отъ послѣднето си пѣтуваніе въ Египетъ.

— Че какъ можя да іж откачишь?

— Много лесно. Прѣди да трѣгнѣ за тамъ, азъ бѣхъ ся научилъ че Египетъ е самата страна, която още не е была честита да види Българинъ просякъ или Българкъ просякынѣ за черковѣ, манастиръ или благодѣтелно братство. Ты знаешъ моіжтъ любовъ за старины. Щомъ стигнѣхъ въ Александріѣ, азъ намыслихъ да ся покажѣ като пратень да испросіжъ Египетскы старины за главный ужъ българскый музеумъ. Съ тѣжъ хитрость азъ можяхъ не само да видіжъ всичкыты египетскы древности, нѣ още и да земѣ тѣжъ муміѣ отъ еднѣ гробницѣ, при Ливійскыты планины.

— Е какъ ти позволява съвѣстьта, попытахъ азъ, откакъ си іж зелъ за българскый Музеумъ, да іж дръжишь сега ты? Не іж давашъ на Цариград. Читалище?

— Страхъ мя е да не продадѣтъ санджка ѣ, за да земѣтъ пары съ които да могѣтъ да пращатъ по пощѣтъ Періодическото си Списание, рече той, като ся изсемя.

— Недѣй ся подиграва съ народныты ни заведенія, Докторе, рекохъ му азъ. Ела да отворимъ санджка, защото съмъ любопытенъ да видіжъ муміѣжтъ.

— И азъ не съмъ го отворилъ още, нѣ кой да ся залисва сега.

— Ела, моіж ти ся.

— Донесъ го, като искашь.

— Хайде да поносимъ и мрътвецъ, рекохъ азъ, нарамихъ санджка и го сложихъ на масажтхъ.

И не бѣше легка работа тоя чудентъ санджкхъ. На длѣжъ той имаше до три и четвъртъ лакъта, на ширѣ до лакътъ и полъ, а на длѣбочинѣ до лакътъ и четвъртъ. На видъ той бѣше яйцеобразентъ, а не както правять сега Европейциты санджкиты за мрътвѣциты си. Най напръдъ ные сѣкахмы че е отъ дръво, нѣ както зехмы да го отварямы, увѣрихмы ся за състава му че бѣше отъ мукавж, направенж отъ папирусъ. Отвѣнъ, той бѣше на гжсто украшенъ съ изображенія на погрѣбалны и другы жялостны прѣдмѣты; а помежду изображеніята, въ каквы не щещъ положенія, намѣрихъ ся разны іероглифы, турени, безъ съмнѣніе, за да означять името на умрѣлый. Докторътъ лесно можя да прочете тыя іероглифы, и да отбере отъ тѣхъ, че тѣлото въ честь на което тѣ бѣхж написани, было на единъ голѣмъ жрецъ, отъ еднж отъ най благородныты египетскы фамиліи.

Не съ малко мжжж отворихмы ные тоя санджкхъ; и откакъ го отворихмы, намѣрихмы въ него още единъ, много по малкъ отъ пръвый, нѣ въ всичко друго подобентъ на него. Праздного мѣсто между двата санджка бѣше пълно съ еднж смолж, която бѣше заличила до нейдѣ шароветы на вжтрѣшный санджкхъ.

И него като отворихмы, ные намѣрихмы и третій, на всичко приличентъ и той на вторый, само дѣто бѣше направентъ отъ кедрово дръво, което още испущаше свойтъ особенъ ароматическый джхъ. Помежду вторый и третій санджкхъ праздно мѣсто нѣмаше, тжй добрѣ единый бѣше направентъ да влиза въ другый.

Отворихмы и третій, и открыхмы най послѣ, и извадихмы тѣлото. *) Ные чакахмы да го намѣримъ, както обыкновенно муміиты бывать, повито въ много ивици или подвѣзкы отъ платно; намѣсто тѣхъ, ные на-

(*) Въ описаніето, както на муміиѣтж, тжй и на съживяваніето ѣ, съчинительтъ ся е служилъ съ подробности зеты изъ еднж повѣсть въ *Tales of Mystery and Imagination*, на американскый списатель, *Edgard Allan Poe*.

мѣрихмы нѣщо като калѣѣ, направенъ отъ папирусь, и намазанъ съ единъ пластъ гипсъ, отгорѣ до долу позлатенъ и нашіренъ. Шяреніиы му изображавахъ разныты прѣдполагаемы длѣжности на душиѣтѣ, нейното прѣдставленіе на различниы божества, съ много челоувѣшкы образы, които личѣхъ като да бѣхъ всичкыти портрети на балсамираный мрътвецъ. А отъ главѣтѣ до краката му, простираше ся единъ стѣлпъ съ іероглифическы надписы, които повтаряхъ името и титлыты му съ имената и титлыты на родниныыты му.

Снехмы папирусьтѣ, и намѣрихмы мясото въ доста добро състояніе и безъ дѣхъ. Шярътѣ му бѣше червеникавъ; кожата корава, лѣскава, само малко сгърченичка, спардушена, като на госпожи що носять чрвило и бѣлило. Зѣбити и косата, незнамъ дали бѣхъ чужди, нѣ истината е че бѣхъ доста хубави. Очити видяхъ ми ся като да бѣхъ извадени, и замѣстени съ стѣклены, които бѣхъ прѣкрасни, и съвсѣмъ като живи, само че стояхъ малко по отворени и вторачени отъ колкото на живъ челоувѣкъ. Ногтіети длѣгы, нѣ чисти, каквото* ги носять сега контетата; и тѣ, както и цѣлиты прѣстіе, бѣхъ позлатени.

Слѣдъ повърхностното прѣглѣдваніе на тѣлото, ные го обрыцахмы и отъ тукъ и отъ тамъ за да намѣримъ прѣзъ дѣ му сѣ были извадены вѣтрѣшноститы, нѣ напраздно. Както Докторьтѣ, тѣй и азъ, незнаяхмы до тогава, че чясто ся срѣщать и цѣлы, неотворены муміи. Обыкновенно Египтянетѣ изваждахъ мозъка прѣзъ носа; утробѣтѣ прѣзъ едниѣ рѣзѣхъ отъ странѣтѣ; тѣлото тогава очиствахъ, омивахъ го и го посолявахъ; послѣ го оставяхъ за нѣколко недѣли да сѣди тѣи, и най сетѣ го балсамирахъ.

Докторьтѣ, който испривенъ не щѣше да отваря муміѣтѣ, като іѣ видя тѣй цѣлѣ, останѣ почуденъ, и като лѣкаръ, поиска да испыта тѣіѣ тайнѣ на египетското балсамираніе; той бѣше ся рѣшилъ вече и отиваше да донесе инструменты си за да іѣ разрѣже, когато незнамъ какъ, очити ми падихъхъ врьзъ единъ Волтаическый стѣлпъ, който стояше отпрѣдъ-отпрѣдъ въ Докторовый физическый кабинетъ. Азъ бѣхъ чель

нѣждѣ за дѣйствието на галванизма врьху мрътвыты тѣла, искахъ да ся ползувамъ отъ обстоятелството, и незагубихъ врѣме, помолихъ ся на Доктора да направи два-три опыта съ стѣлна врьзъ прострянхъ прѣдъ насъ муміи.

Идеята да ся работи съ электричество надъ едно тѣло, три-четыре хыляды години старо, не бѣше наистинѣ много умна, и неправяше много-много честь на моиты научны познанія; нѣ тя бѣше оригинална, та Докторътъ лесно ся съгласи да иѣ тури въ дѣйствието. Кое на смѣхъ, и кое отъ любопытство, той приготви еднѣ баттеріи, и зе да оперира врьзъ Египтянина.

Вые почти всичкы мыслиѣ да знаете колко-годѣ какъ ся работи съ галваническото электричество, и какво дѣйствието има то. И ако не знаете ные имамы вече три-четыре Физики, та трѣба да ся научите.

Ные доста ся мѣчихмы додѣ сполучимъ да отворимъ еднѣ часть отъ слѣпоочихъ мышцѣ на муміи, която ни ся видя нѣщо по мегка отъ всякѣ другѣ часть на тѣлото, нѣ която, както трѣбваше да ся очаква, непоказа никакѣ галваническѣ чувствителность, когато ся досѣгнѣ до тела. Тоя пръвый опытъ ни ся видя като рѣшителенъ, ные надухмы съ Доктора да ся смѣемъ съ безуміето си, и щѣхмы да вдигамы баттеріи, когато незнамъ какъ ся случи та ся наведохъ азъ врьзъ образа на муміи, и тамъ останхъ като вдрѣвенъ. Мойтъ брьзъ поглѣдъ бѣше доста да мя увѣри, че прочи иѣ, които ные бѣхмы зели за стѣклени, и които, както рекохъ, бѣхъ испървени много отворени, сега до толкозъ бѣхъ ся покрыли отъ клепациты, щото много малко отъ бѣлото на окоето ся видяше.

Азъ извикахъ колкото си можяхъ, едва смѣяхъ да привлечѣ вниманіето на пріятеля си врьзъ явленіето, и незнамъ какъ, безъ да ся усѣтиѣ, намѣрихъ ся лазишкомъ подъ масштѣ. Колкото за Доктора, мыслиѣ че и той не ще има смѣлостъ да скрие, че вѣтрѣ въ едно мгновеніе, и той ся намѣри задъ единъ столъ.

Незнаиѣ отъ уплашваніе ли бѣше, или отъ какво, нѣ за доста врѣме ные сѣдяхмы, той задъ стола и азъ подъ масштѣ, безъ да смѣемъ да си проговоримъ.

Грыцката патріаршія, когато най напредъ Българскый народъ даде знакъ на животъ, на дали ще да е была въ по лоше положеніе отъ каквото ные бѣхмы. И двамата кроехмы страшны планове, нѣ и двамата си гы дръжяхмы за себе си, попоглѣдвахмы ся, и ослушвахмы ся да чуемъ дали муміята мръда. Най послѣ сторихмы юнашкото рѣшеніе да искочимъ и двамата заедно, което и извършихмы, като ся намѣрихмы и двама на вратата, движими отъ сжщжтж мысль да гы отворимъ, за да има на кждѣ да бѣгамы, ако ны спогни муміята.

Нѣ тя мирно и кротко си лѣжяше безъ никакъвъ другъ знакъ на животъ, освѣнъ миженіето, което още слѣдваше. Ные рѣшихмы да продължимъ опытыты. Отъ главжтж слѣзохмы на краката, и обърнахмы си вниманіето връзъ голѣмый прѣстъ на дѣсныи кракъ. Направихмы една рѣзкж надъ вѣнкашнето кокалче, допилахмы корена на мышцжтж, и бѣхмы обърнжли вече галваническый токъ връзъ прѣрѣзаныты ѣ нервы — когато, съ едно движеніе като на живъ человекъ, муміята прѣво дрыпнж си дѣсното колѣно, додѣ дойдѣ та току-речи ся допря до грждыты ѣ, па заведнжждъ съ такъвж силж го простря, щото ритнж Доктора и похвучи го като перо прѣзъ вратата та долу изъ стѣлбжтж.

— До тукъ му бѣше славата, извикахъ азъ, и искокнжхъ да видѣж въ какво състояніе ще намѣриж пріятеля си. За добра честь, паданіето му не быде много тѣжко, та едва азъ бѣхъ излѣзълъ изъ стајтж, и сто че го срѣщамъ, здравъ и читавъ, пѣленъ съ най пламенното желаніе да прослави и името си и народа си, чрѣзъ слѣдуваніето на опытыты.

По свѣѣта му, азъ зехъ та разрѣзахъ доста дълбочко, на връха, носѣтъ на муміјтж, а самъ той, безъ много церемоніи, зе да го дрыпа, и да досѣга до него тельтъ на баттеріјтж.

Нѣравственно и естествено — прѣбносно и буквално — ефектътъ быде електрическый. Най напредъ муміята отвори си очиты и зе да мига; послѣ кыхнж; слѣдъ кыханіето, повдигнж ся, и както бѣше на массажтж, сѣднж; откажъ сѣднж, поозърнж ся около стајтж,

потръка си очиты, прозѣвнѣ ся, побара си носа, по-
слѣднѣ ны навѣсенко, и, като ся обърнѣ къмъ Доктора,

— Каква е тая политика отъ васъ, попыта го на
Египетскы, да мя дръпате за носа? Тѣй ли ся съ-
бужда человекъ ?

Незнамъ далѣ защото бѣхмы навикнѣли ли на му-
мїѣтѣ бѣше, или защото ѣх видяхмы да ся събужда и
тя като хората, нѣ истината е че тоя пѣтъ нѣе излѣ-
зохмы юнаци, и не ся уплашихмы отъ тыя нейны не-
надѣйны питанія, колкото можяше да ся очаква. На-
противъ, кроткый и до нѣйдѣ благородный тонъ съ кой-
то тя гы зададе, и изявенното ѣ намѣреніе, не да ся
біе, нѣ да разиска въпроса на събужданіето си съ насъ
распрѣснѣ и послѣдниты страхове, които оживяваніето
ѣ бѣше породило. Азъ прѣстанѣхъ вече да поглѣдвамъ
къмъ вратата, Докторѣтъ пододе и той на себе си, нѣ
все още ся чудяше какъвъ отговоръ да даде на въс-
крѣснѣлый си гостенинъ.

— Не слушате ли какво вы пытамъ, подбра пакъ
тоя послѣдній, като ся обърнѣ тоя пѣтъ къмъ мене.
Защо не ми ся отговаряте ?

Азъ направихъ знакъ съ рѣкѣтъ на въпросителя,
че отговора трѣбваше отъ другаря ми да го чака, и за
всякой случай, дръпнѣхъ ся на странѣ, за да неможе
да мя стигни рѣката му. Докторѣтъ, който до сега са-
мо питаніята на Египтянина бѣше ми прѣвелъ, като
видя че нѣма да ся избави отъ отговора, захванѣ едно
кратко нѣ хубаво словце, иска извиненіе за досадѣтъ
който бѣше причинилъ на Египтянина, увѣри го, че
ако си бѣ позволилъ да го хвани за носа, причината
бѣше че другоаче не быде възможно да го събуди, у-
бѣждава го че не ще да ся расcae за събужданіето си,
обѣщава му ся да го разведе по Цариградъ, да му по-
кажи Българскѣтъ черковѣ въ Балата, да го заведе
да цѣлува рѣкѣ на дяда Екзарха, и тѣй го прѣплети
въ любезности и обмота въ комплименты отъ деветна-
десетый вѣкъ, щото почуденый жрецъ показа ся на-
пълно доволенъ съ извиненіята му.

И тукъ азъ трѣбва да забѣлѣжѣ, че както това
словце, тѣй и послѣдуѣщиты разговоры, азъ можяхъ

дйти отъ новыи свѣтъ ты носятъ сега, една сива връх-
ня дреха, единъ малкъ моравъ фесъ, обуца отъ лус-
тринъ, рѣкавици отъ кожѣ, яка отъ книгѣ, и бастунъ
отъ незнамъ какво. Ные помогнѣхмы на неопытныи
жрецъ да ся облѣче, и въ петъ минути вѣтрѣ той ста-
нѣ цѣло Балкапанско конте. Принесохмы му оглѣдало-
то; той ся оглѣда, чуди ся, усмихнѣ ся и

— Какво ли щѣше рече покойната, каза, ако да
бѣше отъ едниѣ странѣ да мя види сега въ тыя дрехы?

— Разумѣхъ, че и тебѣ при живѣ ты е было страхъ
отъ покойникѣ, рекохъ си и азъ на ума, и прѣмълчяхъ.

Поканихмы пріятеля си да сѣдне, дадохмы му да
си направи едниѣ цигаркѣ, и захванѣхмы мухабеты.

Разбира ся, че прѣвото нѣщо което ные пожелах-
мы да ни истѣлкува жрецѣтъ, бѣше да ни кажи, какъ
бываше това да е мрътвѣ толкова години и пакъ живѣ.

— Вые трѣбваше отодавна врѣме да сте умрѣли,
забѣлѣжи му Докторѣтъ.

— Че защо? отговори той. Азъ не съмъ повече
отъ шестдесетъ.

— Отъ гроба, дѣто го рекѣтъ, излиза, и попѣ че-
ловѣкъ, и пакъ си крѣе годинкыты; какво остая на
нашиты жены — рекохъ азъ на Доктора, и зехмы та
направихмы едниѣ смѣтчицѣ, споредъ който излѣзе, че
отъ врѣмето на балсамираніето на пріятеля ни бѣхъ
ся минѣлы 5050 години само.

— Да, рече Египтянинѣтъ, може да има и пове-
че, нѣ азъ знаѣхъ че когато мя балсамирахъ, не бѣхъ
пѣ старѣ отъ шестдесетъ.

— Това може да бѣде така, рекохъ азъ, но оно-
ва, което неможемъ да разумѣемъ ные, е какъ откакъ
сте умрѣли и сте были законани прѣди 5050 години,
какъ да ни ся явявате днесъ живѣ, а още и здравѣ и
читавѣ?

— А! тукъ брѣкате я вые, рече жрецѣтъ. Ако
бѣхъ умрѣлъ, както вые казвате, бѣдѣте увѣрени че
до-вѣка умрѣлъ щѣхъ да си останѣ. Нѣ работата е,
че ные Египтянети, освѣнъ умрѣлыты, балсамирахмы
често и живыты. Всичката тайна на това балсамираніе
на живыты състояше въ запираніето на жизненныты

службы. Человѣкъ тѣй балсамиранъ ся виждаше като умрѣль. Нѣ когато и да поисквахъ, слѣдъ сто ли, слѣдъ двѣстѣ ли години, него пакъ мѡжяхъ да го съживятъ. Комуто умръзваше животътъ, балсамираше ся по тоя начинъ; и мене ми бѣше умръзнѣлъ животътъ, за това ся балсамирахъ живъ. Ако бѣхъ умрѣль щѣхъ да ми извадятъ и мозъкъ и утробъ и сърдце; а безъ мозъкъ и сърдце май мѣчничко ся живѣва.

Азъ не щѣхъ да забѣлѣжижъ на скептичный жрецъ че въ днешне врѣме има мнозина които живѣятъ и безъ едного и безъ другото.

Слѣдъ тѣя разяснѣнія, Египтянинътъ пожела види ся да промѣнимъ разговоръ, защото ни попыта какъ вы хора смы ные, да показваме такова любопытство.

— Българе, рече Докторътъ, Българе.

— Българели? Азъ непомнѣжъ да съмъ чулъ това име.

— Какъ да не помнете? рекохъ азъ. Азъ мѡжъ да ви извадижъ Българи историци, които да ви докажатъ че ные Българети смы сѣществували въ ваше врѣме, и по напрѣдъ дори.

— Може, рече жрецътъ, може. Нѣ види ся да сте ся крыли подъ чуждо име. Я ми ся прикажѣте, молѣжъ, да видѣжъ какъвъ народъ сте днесъ за днесъ.

— Ето единъ добръ случай да спечелимъ за народа ни единъ прѣятель, рекохъ азъ на Доктора. Въсползувай ся отъ него, раскажи му за всичко.

Длъго и широко и Докторътъ зе да му расправя за народа ни и за борбата му съ Гръциты, за схызмѣтжъ и за Екзархїѣтжъ ни; прилѣжно и внимателно и любопытный Египтянинъ изслушя расказа. Въ тоя свѣтъ ные, което най неможемъ да отберемъ, него намирамы и най хубаво. За това, види ся, и словото на Доктора, като бѣше на египетскы, та неможяхъ да го разумѣжъ, видя ми ся много краснорѣчиво. Поне дѣйствието, което то има врѣху жреца, быде отъ най благопрѣятныты. Не трѣбваше много умъ да ся заключи отъ усмивкыты му додѣ Докторътъ говори, и отъ наведенѣтжъ главжъ, откакъ той свърши, че симпатичный мрътвецъ бѣше напълно убѣденъ. Явно бѣше наистинжъ, какво, ако несполучавамы ные Българети обыкновенно да правимъ

приятели между живыты, на единъ събуденъ, мрътвъ ные можяхмы напълно да спечелимъ симпатіиты. Отъ сега нататкъ, азъ си мыслихъ, и по убѣжденіе и по чувство, и живъ и умрѣлъ, жрецътъ бѣше нашъ. При Венелина, при Странгфорда, при Каница, ные можяхмы да прибавимъ още единъ българолюбець. И азъ ся бѣхъ вдлъбочилъ въ едно умственно съзерцаніе на благодареніето, съ което щѣхъ да съобщѣмъ тѣмъ ненадѣйжъ народнѣмъ печалъ на съотечественнициты си, когато Египтянинътъ прѣкъснѣмъ мълчаніето.

— Всичко това е много добро, много хубаво, казатой на Доктора. Вие сте наистинѣ за похвалѣ за усилията, които правите да ся въздигните отъ незавидното положеніе, въ което ся намирате. Нѣ позволѣте ми да вы попытамъ двѣ-три нѣща. И прѣво, нека захванѣмъ отъ единъ личенъ до нѣйдѣ за мене въпросъ. Като сте още въ дѣтинството си, като народъ, и имате толкова работы да ся учите, нѣмахте ли друго що да вършите вие двама тѣмъ вечеръ, ненамѣрихте ли другъ нѣкой прѣдмѣтъ да изучите и да просвѣтите върху него съ-народнициты си, нѣ зехте издирванія връзь муміиты да правите? Свършихте ли всичко друго, научихте ли ся отъ живыты всичко щото можяхте да ся научите отъ тѣхъ, та останѣ само мрътвыты да въскрѣсвате, и отъ тѣхъ да ся учите?

Азъ си захпахъ джукѣтъ. Поглѣднѣхъ Доктора, видя ми ся и той като да бѣше попобрькалъ конциты. Присѣтствіето на духа му обаче скоро му дойде на помощъ. Да кажаше истинѣтъ, че ные бѣхмы турили муміѣтъ отпръдъ, само за да си заминемъ врѣмето, освѣнъ че злѣ щѣше да ны прѣпорѣчи, нѣ още можаше и да нарани честолюбіето на муміѣтъ; за това и той завъртя работѣтъ.

— Питаніето ви има си до нѣйдѣ мѣстото, рече той. Истината е, че въпросътъ на Египетскыты муміи не е до тамъ интересенъ сега за сега за насъ Българыты. Нѣ ные имамы вѣстници и періодическы списанія, които иматъ обычай да си пълнятъ стълповеты съ статіи върху колкото си може по безинтересны въпросы, само и само защото нашити писачи мыслятъ че чи-

тателіети веднаждь като привикнахъ на безинтересны-
ты статіи, съ по голѣмъж любовь и ползъ ще четатъ
полезныты, които слѣдъ врѣме ще зематъ да ся обна-
родватъ. Та и азъ мисляхъ да напишъ нѣщо за едно
наше періодическо списаніе врѣху какъ ся повивали и
обвивали вашитѣ Египтяне муміиты си, затова си доз-
волихъ да ви обезпокоѣж. Па освѣнь това, като докторъ,
азъ искахъ и практическы да изучѣж египетскый начинъ
на балсамираніе, защото виждте вые какво рекохте, че
ви умръзѣжль животь, та затова ся балсамирахте; тѣж
може и на нѣкой нашъ владыка да му умръзне епар-
хіята, или на нѣкой нашъ чорбаджія, да му умръзни
аазалжкѣтъ, па да поискать живи да ся балсамиратъ,
та да съмъ готовъ да имъ направѣж тѣжъ услугъ.

Самозадоволената усмивка, съ коѣто Докгорътъ
свърши тыя думы, и триумфалный поглѣдъ който ми
мѣтѣж, бѣхъ доста да мя убѣдятъ че пакъ нѣкоѣж о-
стротъж трѣбваше да очаквамъ. И не излѣзохъ изма-
мень. — Тѣж и тѣж му рекохъ, каза ми той, като ми
прѣведе думыты си. Азъ неможяхъ да ся стѣрпѣж да
му не забѣлѣжѣж, че послѣднето му исплѣзнуваніе не
му правяше никакъ честь; че балсамираный ни пріятель,
колко и да не бѣше чель г-нѣ Шишковътъ Сло-
весность, пакъ щѣше да разумѣе, че това мнимо само-
отвърженіе на нѣкои наши родолюбци, да искать да ся
балсамиратъ живи не бѣше друго освѣнь иронія; и че
съ такыва ироніи не бѣше прилично да ся излагамы
прѣдъ единъ чужденецъ, и да компромитирамы доброто
мнѣніе, което той бѣше си съставиль за насъ.

Азъ ся каняхъ още да мѣмрѣж пріятеля си, тол-
козъ бѣхъ заборавиль думыты на Египтянина, че и
другы пытанія имаше да ны задава. Нѣ азъ ако бѣхъ
заборавиль, оживѣлый мрътвецъ не бѣше.

— Това нека бѣде тѣж, рече той. Друго да вы
попытамъ. Рекохте ми, че освобожденіето ви отъ грѣц-
кото духовенство е най важното събытіе на новѣтъж ви
исторіѣж, защото отъ замѣстваніето да Грѣциты влады-
ци съ ваши Българы, вы очаквате възражданіето си.
Отъ това разумѣва ся, че вашиты Българе владыци сѣ
много по учени, по добри и по достойни отъ вѣтхыты ви

Грыци, на ли? Другояче, защо сте ся борили, и какъ можете да очаквате отъ тѣхъ възбужданіето си?

И такова пытаніе, да си кажѣмъ правжѣмъ, азъ не очаквахъ. Онова което, когато и да съмъ говорилъ съ чужденци върху новонарѣденжѣмъ ни Черковж, най мя е било страхъ да не мя запытать, него вара-вара отъ еднж муміѣмъ да чуѣмъ! Срамътъ надви на куражя ми. Азъ наведохъ главж. Едва можяхъ да продумамъ на Доктора: — Отговаряй, да тя видѣмъ.

— Да... захванж той... сирѣчь... разумѣва ся.... все като Българе.... то естъ.... за сега ако не, избрбора най послѣ, съ врѣме надѣмъ ся да станжтъ пѣдобри.

— Нъ колкото и да не сж сега както трѣбва, отговори жрецътъ, все за владыци и въобще за духовныты си лица вые, нѣмамъ съмнѣніе, ще дырите и ще избирате най ученыты, най способныты и най благодѣравныты си сънародници. Защото пастырьтъ ако незнае повече, и ако не ся обхожда пѣдобрѣ, какъ ще може да пасе стадото си?

Ново навожданіе на главж отъ моѣмъ странж, новы «Да.... и сирѣчь.... и тоестъ....» отъ странж на Доктора. И той и азъ усѣцахмы че положеніето ни ставаше усилено. Нъ пакъ не щяхмы да скроемъ истинжтъ. — Ако на тѣѣмъ мръснж муміѣмъ е извѣтряла съвѣстѣта, та ни задава такыва въпросы за да ны мжчи, рекохъ азъ на Доктора, нека ные поне покажимъ че имамы що-годѣ съвѣсть. Кажи му цѣлжѣмъ истинж, нъ знаешъ какъ.

И Докторътъ исповѣда че колкото и да сж съсипвахмы да диримъ да турямы най достойныты за духовны наши пастыри, незнаемъ какъ ся случяваше та все нѣкакъ си, въ повечето случаи, най недостойнити ни ся намжквахж.

— Това лоше, забѣлѣжи Жрецътъ. Виджте ные Египтянети не живяхмы като васъ въ деветнадесетый вѣкъ, нъ пакъ глѣдахмы всякога духовнити водителіе на народа, жрецити, да бжджтъ несравнено пѣучени и пѣдобродѣтелни отъ простый народъ. Защото ако не сж учени, какъ ще знаятъ тѣ да го поучявать и да го

водять; а ако не сж добродѣтели, какъ ще може да ги почита той като поерѣдници между Божеството и него? Затова и кастата на жрециты бѣше прѣва у насъ, не само по привилегіиты, нѣ и по ученіето, нѣ и по добродѣлиты си.

Тукъ вече азъ немогахъ да ся страѣж. Отворихъ си краснорѣчіето.

Нѣ да прощавате вече, господине, рекохъ, като ся обърнахъ къмъ Египтянина. Недѣйте ны има пакъ и за толкозъ простаці. И ные имамы рѣководства по исторіѣтъ на языка си, та не искайте да ни ся похвалите съ вашѣтъ системѣ и съ вашиты касты. Вашята система, Господине, бѣше чиста, несмѣсена тиранія; като принуждавахте кой въ коѣто кастѣ бѣше роденъ, въ неѣ да си остая, вые въздигахте най голѣмѣтъ прѣкъ на чловѣческѣтъ дѣятелность, слѣдователно и на чловѣческый напрѣдкъ; а като ограничаваште ученіето и тайнствата на вѣрѣтъ въ рѣцѣтъ на едно само съсловіе, на еднѣ кастѣ, вые му давахте най силното орѣжіе да мѣчителствува надъ другыты. Затова и толкозъ цѣвнахте. Деветнадесетый вѣкъ, Господине, зная да оцѣни вашиты касты, и ные, чяда на тоя вѣкъ, недѣйте мысли че ще ся покажимъ недостойни за него. Ные непознавамеы кастѣ въ духовенството си. Нашето духовно съсловіе, Господине, тѣй трѣбва да знаете, е отворено за всякого: и оголѣлый бакалинъ, и испаднѣлый шивабъ, и недоученый учитель, и некадѣрный орачъ, съ благодареніе ся прѣимать въ него да учять народа на вѣрѣ и нѣравственность. Днешнето вѣме, Господине, е вѣме на свободѣтъ.

И съ това азъ млькнѣхъ, не защото бѣхъ истощилъ прѣдмѣта си, нѣ защото желаяхъ да видѣж дѣйствието на краснорѣчіето си врѣзъ Египтянина. Докторѣтъ бѣше му прѣвелъ вече думыты ми. На мѣсто отговоръ, той поклати главѣ, рече, «Разумѣхъ, разумѣхъ,» и поиска отъ Доктора да му истълкува само думѣтъ Господинъ, коѣто азъ въ огня на ентузіазма си, бѣхъ употребилъ повечко пѣти, та ако не съ друго, то поне съ неѣ бѣхъ му направилъ впечатлѣніе. Докторѣтъ ми изясни, че като нѣмало тѣѣ рѣчъ въ

Египетскій языкъ, той не былъ ѿ прѣвелъ на жреца; а за да му даде едно понятіе на прѣдмѣта, който тя означава, той му надраска на плочѣтъ единъ Българинъ съ френскы дрехы, и му ѿ подаде. Хытрый Докторъ добръ знаеше че ные Българети выкамы «Господине» само на оныя които носятъ френскы дрехы.

Египтянинътъ поглѣднѣ плочѣтъ, поглѣднѣ и себе си, направи види ся размышленіето че честѣта, който му правяхъ, като му выкахъ Господине, ся отдаваше на дрехыты му, и си прѣмълча.

Чудното положеніе на нашето духовенство, обаче види ся да бѣше го интересувало много живо, защото той неможя да ся стѣрпи да не ся завърни пакъ на него. Той пожела да знае, откакъ было тѣй свободно у насъ да ся влиза въ духовното съсловіе, дали поне нѣкое прѣдварително приготовленіе не ся иска отъ оня който постѣпва въ него.

— Приготовленіе ли? попытахъ. А! и друга прѣчка на чловѣческѣтъ свободѣ. За другыты званія, да, иска ся приготовленіе: и шивачѣтъ безъ обученіе не може да стане шивачъ, и кърпачѣтъ безъ упражненіе не може да стани кърпачъ. Нѣ священникѣтъ нѣма нужда отъ нѣкое особно ученіе. Нито общиныты ни го дырятъ, нито пакъ владыцѣты ни го изыскватъ. Та тѣй той може вчера да е пасалъ овцѣ, а днесъ да пасе чловѣцѣ, днесъ да е раздавалъ вѣстници, а утрѣ да раздава Божіѣтъ благодать.

— Какъ? Немѣ не ся учятъ вашити священници? попыта жрецѣтъ?

— Не сж ся учили до сега, рече Докторѣтъ.

— А за отъ сега?

— Не смы имали още врѣме да помыслимъ врѣху тоя въпросъ, рече пакъ Докторѣтъ.

— Че какво сте правили?

— Карали смы ся, придадохъ ся азъ. Какъ ще покажимъ че и ные имамы своѣ народнѣ Черковѣ?

— Че неможяхте ли другояче да покажете? попыта Египтянинѣтъ,

— Нѣкои наши патріоти мыслятъ, че само като ся карамы помежду си, показвамы че и ные живѣемъ.

Вые карате ли ся въ катоккомбыты и гробнициты си ?

— Не.

— Това виждь. Който не ся кара, той е мрътвъ. Борбата е животъ, и животътъ е борба.

— Нъ откакъ нѣмате священници каквыто трѣбва, подбра пакъ Египтянинътъ, кой поучява народа ви, кой тълкува истинѣтъ на вѣрѣтъ, и най важното, кой вѣспытава дѣцата ви въ страхъ Божій и нѣравственностъ ?

— Нашисты дѣца ся учять въ училищата ни на всичко, рекохъ азъ.

— Училищата ви поне добры ли сѣ ?

— Колкото за училищата ни, рекохъ, азъ можъ напълно да ви ся похвалѣж. Азъ можъ дори, ако любопытствуете, да ви дамъ и единъ купъ наши вѣстници, да ги прочетете и видите съ каквы хвалбы многобройныты имъ допискы говорятъ за училищныты ни испытанія всѣду изъ отечеството ни. Истината е, че сегашныты ни училища вадять доста распалены младежи.

— Ами вадять ли и добры хора ? попыта жрецътъ. Дѣятелны, почтенны и благодѣтельны млади ? Това ми кажи.

— Да.... рекохъ, доста.... и смѣнкахъ си думыты. Най много можъ да ви ся похвалѣж, че вадять свободны момчета, които мыслятъ че знаятъ всичко, и го нѣмать за нищо да ся хвалятъ съ свободомыслието си, и да ся подигравать съ вѣрѣтъ ни.

— Таковы свободны момченца, рече Египтянинътъ, ные едно врѣме ги обѣсвахмы, за да не развратявать другыты.

— А пакъ ные ги правимъ учители, за да учять дѣцата ни на умъ и разумъ, рече Докторътъ.

Жрецътъ заклати главж.

— Разумѣхъ, рече, разумѣхъ. Учителіе злонѣравны, священници неучени, владыци недостойны, и вые мыслите да напѣдвате ?

Да ся оспорява неоспоримый, спорѣдь всякыты ни учителскы слова, фактъ на нашій напѣдѣкъ, да ся събаря по такъвъ единъ грубъ начинъ единъ отъ най пріятнытъ мой мечты, ми ся видя едно нѣщо, какъ да кажѣж, толкозь неблагоородно, щото азъ ся докачихъ.

— Ба! рекохъ, да пріемемъ вашиты касты, тоя види ся искате да ни прѣпорѣчите вые, е? Азъ и оде-въ ви рекохъ, Господине, ные нещемъ нашето духовенство да монополира ученіето каквото едно врѣме вые.

— А искате всякога, като сега, да монополира не-въжеството, е? попыта страшный Египтянинъ, и ся исхили тѣй грозно, щото направи и послѣдніѣтъ кап-къ на кръвѣтъ ми да възври. Азъ кыпнѣхъ.

— Я да ти кажѣх, рекохъ, като забрахъ нашето народно единственно число. Недѣй иска да ни ся покажишь и ты за нѣщо. Ты нападашь на нашиты, като да не знаемъ каквы сте гы ровили и вые прѣди хыляды години. Азъ ти казахъ и пѣ прѣди, и ные четемъ Исторіѣтъ, та знаемъ каква стока сте были и вые жрецити въ Египетъ. Вые сте были едно съ вашиты самодѣржци; народѣтъ — вые сте го имали като едно мрътво орѣдіе; съ потѣтъ му сте ся нагоявали; на гърба му сте ся въздигали; дѣржали сте го въ тѣмнотѣ, лѣгали сте го, скубали сте го, и откакъ сте го турвали да угажда на скотскыты ви страсти додѣ сте были живи, накарвали сте го да ви гради и безкрайны гробници за когато умрете. И днесъ още пирамидыты и катакомбыты сѣ исполинскы памятници на вашето колосално безчеловѣчіе, че отъ васъ пѣ голѣми изедници, пѣ голѣми мѣчителіе, пѣ голѣми звѣрове, има ли въ Исторіѣтъ? Има ли?

Намѣсто да ся отговори на тоя историческый въпросъ пораженный Египтянинъ ся усмихѣ и

— Отъ дѣ ся научихте, Господине, попыта мя, да разысквате на тоя благороденъ языкъ?

— Отъ дѣ ли? рекохъ азъ. А! тоя языкъ не ви понося, е? Трѣбва да знаешь, Господине, че тоя е языкѣтъ който ные Българети употрѣблявамы въ нашиты общинарскы събранія и въ нашиты вѣстници. Отъ вѣстнициты си най паче ные ся учимъ, какъ най добрѣ да оборвамы на тоя языкъ противника си. Вые нѣмахте ли, джанѣмъ, въ вашето врѣме вѣстници?

— Благодарѣхъ боговеты, че такыва вѣстници нѣмахмы.

— Какъ! безъ такыва вѣстници да вы учять какъ

да запушвате устата на сръщный, ты още смѣешь да ся надпирашь съ мене? Имашь тѣжъ безочлявость? Не ся срамувашь!

Толкозь рекохъ, и немогохъ вече да траѣхъ. Граб-ныхъ тоягѣхъ, съ прѣзрѣніе поглѣднихъ къмъ муміѣхъ, която ся бѣше сгушила и плахо-плахо мя глѣдаше като че ся бояше да не употрѣбѣхъ и послѣдній бѣлгарскый аргументъ — тоягѣхъ; поздравихъ Доктора, и искочихъ въ улицѣхъ.

Слѣдъ половинѣ чясъ азъ бѣхъ на лѣглото си. Нѣ и тамъ азъ немогохъ да намѣрихъ спокойствіе. Цѣлы чясове азъ ся врятахъ, безъ да могъ да заспѣхъ. Чудната ми случка съ муміѣхъ толкозь силно бѣше развълнувала духа ми, щото не мя оставяше нито да ми-гнѣхъ. И веднаждъ и дваждъ прѣкарвахъ азъ прѣзъ ума си разговора що имахъ съ неѣхъ онѣхъ вечерь. И колкото повече мисляхъ врѣху думыты ѣ, толкова повече гы намирахъ и умны и правы; толкова повече и себѣ си намирахъ винѣхъ, за неприличното си владаніе къмъ неѣхъ.

— Муміята е глава и половина, заключихъ азъ най послѣ. Азъ сгрѣсихъ дѣто ѣхъ докачихъ. Въ нейныты думы имаше такова здравомысліе, такова живо схващаніе на нашиты нужды, каквыто наистинѣхъ рядко ся сръщать помежду насъ.

И зехъ да мислѣхъ врѣху причиныты които бѣхъхъ направили оживѣлый Египтянинѣхъ да ся отличява съ такъвъ умъ.

— Може, рекохъ, защото е муміа, затова да има такыва способности. Азъ съмъ увѣренъ, че додѣ тоя жрецъ е былъ живъ, той не е былъ тѣхъ уменъ. Длѣгый му стѣхъ избыстрилъ му е умътъ, а отдалеченіето му отъ свѣта очистило го е отъ страсти. А съ быстръ умъ и свободенъ отъ страсти, врѣху какво неможе челоуѣкъ да разсѣждава? Тогава, прибавихъ, колкото по скоро и нѣкои отъ нашиты народны водители и учителя станѣхъ на муміа, толкова по добрѣ. Слѣдъ малко години, ные ще можемъ да гы въскрѣсимъ, както въскрѣсихмы и тѣхъ муміѣхъ, и тогава да видите, напрѣд-ва ли ни народътъ, или не напрѣдва.

Нъ ако не въскрѣснѣтъ? помислихъ си. Какво ще правимъ безъ тѣхъ?

— О Боже! извикахъ, и цѣлъ ся растреперахъ отъ страхъ.

Колко съмъ трепералъ, и азъ немогъ точно да ви кажѣхъ, защото додѣ съмъ былъ още въ трыпкыты, азъ съмъ заспалъ.

Нъ съ заспиваніето си азъ отъ трѣнь та на глокъ налѣтъхъ. И да ся върти челоуѣкъ въ лѣглото си и да мысли връху единъ непріятень прѣдмѣтъ е лоше, нъ и да заспи и да сънува пакъ сѣщій непріятень прѣдмѣтъ, е още по лоше. И азъ онѣжъ нощъ и въ съна си имахъ съ муміи да ся расправямъ. Сънувахъ че ужъ не вече една, нъ безбройны муміи были навлѣзли въ стајктѣ ми, и съ разгнѣвены поглѣды, движенія и каненія идяхъ срѣщу мене. По начина на повываніето имъ, по образа и по хода имъ, азъ разумѣхъ че всицкыти бѣхъ балсамираны Египтяне отъ жресекскѣтъ кастѣ.

— Какво искате? попытахъ гы азъ, уплашень.

— Удовлетвореніе, удовлетвореніе, извикахъ всицкыти съ единъ гласъ. Защо да нападашь ты на нашѣтъ кастѣ? Защо да обезчестявашъ ты одного отъ нашиты?

— На ли сте калугери, и Египтяне да сте, вые сте все сѣщити. Какво е сега това гоненіе отъ васъ? Пардонъ ли искате да ви кажѣхъ?

— Удовлетвореніе, удовлетвореніе! выкахъ тѣ, и единъ по единъ ся изрѣждахъ, като дохождахъ та сѣдахъ на гърдыты ми, и мя стискахъ за шѣйтѣ.

Още малко, и азъ бѣхъ удушень. Съ слзы на очиты азъ зехъ да имъ ся молѣхъ да мя пожалѣть.

— Вые сте духовны лица, казвахъ имъ. Грѣхота е да мя направите да загынѣ тѣй младъ и зеленъ. Смильте ся на мене. Пожальте младостѣтъ ми.

Нъ тѣ, намѣсто да земѣтъ отъ молбѣ, само «удовлетвореніе, удовлетвореніе!» слѣдвахъ да выкаты.

— Какво удовлетвореніе искате? попытахъ гы най послѣ. Да не искате да ся біете на дуель? Ако това ви е намѣреніето тогава трѣбва да почякате двѣ-три години, защото ные Българети не смы ся цивилизували още до тамъ.

— Незнаемъ ные що ще рече дуелъ, обади ся единъ познать гласъ — гласѣтъ на муміѣтъ съ коѣто онѣкъ вечеръ имахъ сѣдянкѣ. Всичкото удовлетвореніе което искамы, е да напишишь точно и вѣрно разговора що имахъ азъ тѣкъ вечеръ съ тебе. Отъ него народѣтъ ти ще види до колко ные заслужавамы нападенія ти.

— Ще напишиѣ, ще напишиѣ, рекохъ азъ. Ще кажѣкъ всичко, и ще вы польскаѣкъ дори.

— Нещемъ ные да ны льскаешъ ты. Ные искамы истинѣтъ, нищо друго освѣнь истинѣтъ.

— Знаѣкъ ли азъ ? избѣрборахъ азъ. Днесъ за днесъ нашиты хора бѣгать отъ истинѣтъ, а вые нищо друго освѣнь истинѣтъ да искате ? Нѣ нека бѣде тѣй. Азъ само истинѣтъ ще кажѣкъ, нищо не щѣ да притурѣкъ.

— Обѣщай ни го, извыкаѣкъ всичкыты муміи въ ликъ.

— Обѣщавамъ ви го извыкахъ и азъ колкото си можяхъ, и ся събудихъ.

И ето, че дръжяхъ обѣщаніето си. Азъ ви прѣд-ставямъ днесъ тѣкъ исторіѣкъ като вѣрно описаніе на моѣтъ сѣдянкѣ съ муміѣтъ. Та вые не ще сгрѣшите много, ако ѣкъ повѣрвате. Нѣ или ѣкъ повѣрвате или не, малко мя е грызя, стига само да ся ползувате отъ неѣкъ, о вые всички на които ся тя относи. Ползуйте ся да ся ползувамы додѣ е още врѣме, за да не дойде единъ день въ коѣто потомството да кажи за насъ че съ това неумѣніе, съ тѣкъ неспособность, съ тѣя страсти съ които ся отличавамы днесъ — не на муміи, нѣ незнамъ и на какво да ставахмы, пакъ не щѣше да има ползѣкъ отъ насъ.

СТИХОТВОРЕНИЯ.

ЛЮБОВЬТА и СВѢТЪТЪ.

Свѣтътъ е свързанъ съ любовта
Защото тя роди свѣта,
Безъ лижбытъ на любовта
Каква ли-й радость на свѣта.

Животътъ цѣлъ на любовта
Да бжде посветенъ въ свѣта,
Все тъй е было съ любовта
И преди нази на свѣта.

Измжчены отъ любовта
Мнозина има на свѣта :
Доро мѣдрецъ за любовта
Отива чакъ на край свѣта.

О, колко пжти любовта
Развала ѝ вкарвала въ свѣта,
Но безъ духа на любовта
Дошълъ бы крайтъ на свѣта.

Длъжимы ный на любовта
Рожденьето си на свѣта,
И съкый пакъ чрезъ любовта
Докарва други на свѣта.

Залогъ сж тѣ на любовта
Да ны замѣстѣтъ вѣвъ свѣта :
За насъ са свърша любовта
Когато ще смы не въ свѣта.

Маккавеевъ.
